

"SURKEAN SURKEA UUTINEN"

– lähetystyön pyhä, heteronormatiivinen järjestys muuttuvassa kirkossa ja maailmassa

Eetu Kejonen

ABSTRACT

The article analyses an online forum debate generated by a blessing of a same-sex couple to missionary work on a Conservative Finnish Christian discussion forum. The article employs the concept of "holy order", developed by Sari Charpentier, a Finnish gender studies scholar, in her analysis of the Finnish same-sex partnership discussion in the 1990's. The methodological approach of the article moves in the intersection of theology and gender studies. The close examination of the discussion draws attention to the strong vocabulary used in comments about the blessing of the same-sex couple. My analysis reveals border lines between so-called "conservatives" and "liberals" within the Evangelical Lutheran Church of Finland. In the "liberal" comments, which remain in the minority in the discussion, the blessing was motivated among other things by referring to concepts of love and non-discrimination. The dominating conservative comments focused on the defence of the authority of the Bible and included heteronormative and conservative Christian ideas but also more secular argumentative ideas. I argue that the discussion can be explicated by using concepts such as the "holy order". My analysis spurs an additional viewpoint, which shows the discussion's connection to the present cultural situation and the interruption of heteronormativity within the Evangelical Lutheran Church of Finland.

ABSTRAKTI

Artikkelissa analysoidaan miesparin lähetystyöhön siunaamisesta virinnyttä keskustelua *Seurakuntalainen*-nettilehdessä hyödyntäen Sari Charpentierin 1990-luvun parisuhdekeskustelun yhteydessä esille nostamaa pyhän järjestyksen käsitettä. Artikkelin liikkua kahden keskustelun ja tutkimusperinteen – kirkollis-teologisen ja sukupuolentutkimuksen – välisillä rajapinnoilla. Analyysissä nousee erityisesti esille se, miten voimakkain sanakääntein tapahtunutta kommentoitiin. Materiaali todistaa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon niin kutsuttujen konservatiivien ja liberaalien välisestä jakolinjoista. Kommentoinnissa vähemmistöksi jääneissä "liberaaleissa" kommentteissa tapahtunutta puolustettiin muun muassa lähimmäisenrakkauteen ja syrjimättömyyteen vetoamalla. Palstaa hallinnut "konservatiivinen" kommentointi keskittyi Raamatun arvoallan puolustamiseen tavalla, joka sisälsi selkeitä heteronormatiivisia ja kristillis-konservatiivisia, mutta samalla myös maallisemmista argumentaation tavoista nousevia käsityksiä. Katson, että kommentointia voidaan lähestyä ja sanoittaa pyhän järjestyksen kaltaisten selitysmallien avulla. Lähettipäätöksen herättämä keskustelu voidaan kytkeä myös muihin näkökulmiin, joiden avulla on nähtävissä sen yhteys nykyiseen kulttuuriseen tilanteeseen ja heteronormin horjumiseen myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon piirissä.

Johdanto

Homoseksuaalisuutta ja samaa sukupuolta olevia pareja koskevat kysymyksenasettelut ovat nykyisin nousseet näkyviksi kirkollisessa keskustelussa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko (tästä eteenpäin: kirkko) on 2000-luvun aikana tehnyt perusteellisen selvityksen ja päätösprosessin homoseksuaalisuudesta ja samaa sukupuolta olevien pariin asemasta (ks. esim. Piispainkokous 2016, 1, 7–8, 11–12; 2010, 2–6, 10–19). Samalla tämä keskustelu on tehnyt näkyväksi mielipiteiden jakautumisen kirkon sisällä (Kejonen 2016, 276–277). Tähän liittyy myös uuden avioliittolain myötä ajankohtaiseksi tullut kysymys kirkollisen avioliiton avaamisesta samaa sukupuolta oleville pareille (Vikström 2016, 267–272; nykytilanteesta ja argumentaatiosta ks. esim. Evl.fi: Uusi avioliittolaki ja kirkko; Helander 2017; Kirkolliskokous, perustevaliokunta 2018).

Keskustelu homoseksuaalisuudesta ja samaa sukupuolta olevien pariin asemasta on myös kansainvälinen kirkollinen keskustelunaihe. Tilanne vaihtelee kirkkokunnittain: muut pohjoismaiset luterilaiset kirkot ovat avanneet vihkimisen samaa sukupuolta oleville pareille, kun taas anglikaanisessa kirkossa asian prosessointi jatkuu ja suomalaisten vapaiden suuntien suurimpien kirkkokuntien suhtautuminen on torjuva. Katolinen ja ortodoksinen kirkko painottavat avioliiton sakramentaalis-heteronormatiivista luonnetta. (Helander 2017, 27–31.)

Käsittelen artikkelissa esimerkkiaineistoa, joka liittyy kirkkoon ja kristinuskoon suomalaisessa kontekstissa. Kyseessä on homoseksuaalisuutta koskeva keskustelu, joka koskee Suomen Lähetysseuran (SLS) vuonna 2013 julkistamaa päätöstä lähettää miespari lähetystyöhön Kambodzhaan. Tapaus aiheutti hämmennystä ja reaktioita. SLS:n vuosikokouksessa äänestettiin parin lähetystyöhön lähettämisen oikeutuksesta, ja lähettämistä puoltava kanta voitti niukasti. Asiaa mutkisti se, että juristin mukaan äänestykseltä

puuttui laillinen pohja, koska kielteinen päätös olisi ollut diskriminoiva. Utsjoen seurakunta päätyi vetämään pois tukensa Lähetysseuralta. (Julku 2013.) Kirkosta eroaminen lisääntyi hetkellisesti tapauksen myötä (Eroakirkosta.fi 2013) ja miesparin työhönsä siunannut piispa Irja Askola sai asiasta runsaasti palautetta (Julku 2013; Yle Uutiset 2013).

Aineisto ja menetelmä

Artikkelissa analysoin *Seurakuntalainen.fi*-verkkolehdestä käytyä keskustelua. Verkkolehdestä 29.5.2013 julkaistu uutinen ”Suomen Lähetysseura siunaa parisuhteensa rekisteröineen miesparin lähetyskentälle” (Neulaniemi 2013), joka oli samalla myös uutisen ensijulkaisu Suomessa (Rytkönen 2013), kirvoitti kymmeniä lukijakommentteja. Vieraillessani kyseisellä sivulla syksyllä 2016 uutiseen liittyvät kommentit oli poistettu eivätkä ne enää olleet luettavissa. Minulla on hallussani keskustelu paperitulosteena, jonka pohjana oleva tiedosto sisältää linkin uutissivulle. Koska uutinen ja siihen liittyvä keskustelu olivat vapaasti nähtävissä, kyseessä ei ole suljettu keskusteluryhmä. Uutisen kommentointi tapahtui lisäksi kirjoittajien omilla nimillä. Kyse oli siis julkisesta aineistosta ja kirjoittajien voidaan olettaa olleen tästä tietoisia. Tästä huolimatta siteeraan kirjoittajia pelkästään keksimilläni pseudonyymeillä. Keskityn artikkelissa mielipidekirjoitusten sisältämiin ajatuskulkuihin enkä niitä kirjoittaneisiin ihmisiin.

Artikkelin metodisena viitekehystenä toimii lähiluku (Pöysä 2015). Suoritin lähilukuni lukemalla aineiston moneen kertaan ja ryhmittelemällä sen sopiviin teemakokonaisuuksiin. Katson, että lähiluvun tapainen intensiivinen lukutapa sopii hyvin metodiksi tämänkaltaiseen ”tiheään” aineistoon, joka sisältää runsaasti erilaisia tulkintoja mahdollistavia tunnepitoisia ilmauksia.

Tässä yhteydessä on hyvä ottaa esiin verkossa tapahtuvan kommentoinnin luonne. Internet on luonut ja tehnyt näkyväksi uskonnollisten viitekehysten välisiä kilpailuja ja rajanvetoja. Samalla internet kytkee yhteen samanmielisiä. (Larsson 2002, 65, 114.) Näyttääkin siltä, että median monimuotoistuminen on kirvoittanut paljon myös uskonnollisesta ajattelusta nousevaa, seksuaalisuutta koskevaa kommentointia (Yip ja Nynäs 2012, 4) ja paljastanut kirkossa vaikuttavat jakolinjat aiempaa terävämmin (Ketola et al. 2016, 253; Huhta 2013, 43).

Pyhä järjestys

Aini Linjakummun (2015, 134–136) mukaan homoseksuaalisuus on tietyssä mielessä muodostunut eräänlaiseksi linjanvetojen välineeksi, jonka avulla muun muassa uskonnolliset toimijat rakentavat yhteisönsä ominaislaatu suhteessa muuttuvaan ulkomaailmaan. Homoseksuaalisuuden liittyvistä kysymyksistä on toisin sanoen tullut symbolisia merkityksiä saava raja, jonka kautta ”puolet merkitään” (Kejonen 2016, 283–284; ks. myös Vikström 2016, 117). Kirkon nykyisessä homoseksuaalisuus- ja avioliittokeskustelussa on nähty riski ajautumisesta kohti vastapuolten välistä selkkausta ja ohipuhumista, mihin kytkeytyy paljon omakohtaisia latauksia (Anttonen ja Pruuki 2016, 3–4, 7).

Tässä artikkelissa esitän, että eräs tulokulma tähän todellisuuteen – ja samalla myös siihen kytkeytyvään artikkelini aihepiiriin – on löydettävissä niin sanottuun *pyhään järjestykseen* (Charpentier 2001) nivoutuvista ajattelutavoista. Liikun kahden eri tieteenalan, systemaattisen teologian ja sukupuolentutkimuksen, välisellä kentällä. Näen pyhän järjestyksen vahvasti sukupuolentutkimukseen linkittyvänä käsitteenä, vaikka Charpentier (2001, 46–51, 66–68) hyödyntää sitä myös uskonnollisen argumentaation analysointiin. Nivon artikkelin myös Suomessa ajankohtaiseen teologiskirkolliseen keskusteluun samaa sukupuolta olevien parien asemasta kir-

kossa. Aineiston analyysissä kiinnitän huomiota siihen, miten miesparin lähetystyöhön liittyneitä, pääasiassa kriittisiä näkökulmia sanoitettiin ja kytkettiin laajempaan kirkollis-yhteiskunnalliseen keskusteluun. Erittelen erityisesti materiaalista esiin nousevaa (konservatiivisen) kristinuskon ja heteronormatiivisuuden vahvaa sidosta. Tähän liittyen avaan erilaisia pyhään järjestykseen liittyviä argumentaation keinoja, joissa uskonnollisuus limittyy ei-uskonnollisiin elementteihin.

Lähestyn artikkelini materiaalia erityisesti Sari Charpentierin tutkimuksen *Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa* (2001) avulla. Charpentier tarkastelee 1990-luvulla käytyjä keskusteluja parisuhdelaista ja kysyy, miten ja miksi parisuhdelain vastustaminen ja avioliitto kietoutuivat pyhyyteen, luovuttamattomiksi kysymyksiksi, joiden nähtiin vaikuttavan Suomen kohtaloon. Charpentier tarkastelee kysymykseen liittyviä uskonnon, vallan ja sukupuolen välisiä liittymäkohtia. Pyhän ja sukupuolentutkimuksen teorioihin nojaten (viit. vars. Anttonen 1996; Paden 1992; 1996; Paden 1994; 2000; Douglas 1988; Butler 1990; 1993; 1997a; 1997b) hän (2001, 9–11, 16, 21, 28–29, 32–37, 45, 66–68, 85–92) esittää näkemyksen pyhästä järjestyksestä ja siihen liittyvästä ”sukupuoliuskosta”, josta oli eroteltavissa muun muassa kristillisyyteen ja luontoon viittaavia merkityssisältöjä ja niiden samanaikaista käyttöä. Muiden tutkijoiden ohella erityisesti Veikko Anttonen teos pyhyydestä (1996) vaikuttaa toimineen Charpentierille tärkeänä innoittajana.

Pyhässä järjestyksessä pyhän koskemattomuus ja siihen liittyvä järjestys lomittuvat. Mary Douglassiin viitaten Charpentier määrittelee turmeltumattoman ja epäpuhtaan välisen eron pyhän järjestyksen keskeisenä rajalinjana. Synti on pyhän järjestyksen vastaista epäpuhtautta, ja erilaiset järjestystä koossapitävät rajat nousevat keskeisiksi pyhän järjestyksen lähtökohdiksi. Pyhän järjestyksen ei tarvitse liittyä uskonnolliseen viite-

kehukseen, vaikka se voi lisätä sen arvovaltaa. (Charpentier 2001, 29–30, 32; viit. Douglas 1988, viii, 2–3, 115, 121; Anttonen 1996, 25–27, 83–85, 94–95; Paden 1996, 3–4, 9–10, 16; Pyysiäinen 1996, 12–14; Berger 1969, 39; Foucault 1979, 135–169.)

Charpentier (2001, 29, 32, 85; viit. Paden 1996, 3–4, 9, 16; Berger 1969, 39) yhdistää William Padenin Peter Bergerin innoittamana kehittämän pyhän järjestyksen käsitteen sekä muut pyhyiden ja puhtauden teoretisointiin liittyvät virikkeet samaa sukupuolta olevien liittojen vastustamiseen julkisuudessa. Charpentierin mukaan pyhä järjestys näkyy hänen analysoimassaan keskustelussa uskomuksena homoseksuaalisuuden edistymiseen liittyvästä yhteiskunnan perikadosta: heteroseksuaalisen mallin väistyminen nähtiin vaarana koko Suomelle, ja heteroavioliitto ja siihen nivoutuva sukupuolten ero näyttäytyivät oikeina, järjestyksen kulmakivinä. Kyse on heteroseksuaalisen, dikotomisen sukupuolten järjestyksen rapautumisen torjumisesta, ”sukupuoliuskosta”. Heteroliitto näyttäytyi pyhänä, ja ei-heteroseksuaalisuus pyhyiden ulkopuolisena, epäpuhtaana ja torjuttavana. (Charpentier 2001, 82–91.)

Charpentierin (2001, 16) mukaan uskonnollisella argumentaatiolla on ollut näkyvä ja jatkuva osa suomalaista homoseksuaalisuutta sivuavassa debatissa. Myös Tuula Juvonen (2015, 122–124, 357–359) tähdentää, miten nimenomaan suomalaisessa homoseksuaalisuutta koskevassa poliittisessa keskustelussa viitataan Raamattuun ja kristinuskoon. Juvonen katsoo, että tällöin ohitetaan vahingollisesti sekä maalliset laki- ja yhdenvertaisuusperusteet että sekulaarin ja uskonnollisen vallan välinen ero. Vuoden 2017 keväällä tällaisesta saatiinkin Juvosen näkökantaa vahvistava esimerkki, kun eduskunnan ns. *Aito avioliitto* -kansalaisaloitetta käsitelleessä täysistunnossa kansanedustaja Mika Niikko (PS) perusteli kansalaisaloitetta muun muassa vetoamalla kristillisten yhteisöiden raamattunäkemyksiin (Hedberg 2017).

”Surkean surkea uutinen” – viimeisten päivien airut?

Seurakuntalainen-verkkolehden uutista miesparin lähetysohjelmaan siunaamisesta kommentoitiin silmiinpistävän tunnekylläisin sanakääntein. Tämä herätti huomioni verkkolehden säännöllisenä seuraajana, ja se pantiin merkille myös muussa mediassa (Rytkönen 2013). Uutisen kommentointi ja nimeäminen ”surkean surkeaksi uutiseksi” erotti uutisen negatiivisuudellaan selvästi arkipäiväisestä uutisvirrasta:

Hyi kauheaa.

Aivan kylmänväristykset menivät kun luin tämän järkyttävän uutisen. (Mika)

Yhä vielä lähetykseuralaisia kapaloitani jossakin säilyttäen en osaa ilmaista suruni ja pettymykseni määrää tämän surkean uutisen edessä. Surkean surkea uutinen. (Seppo)

Järkyttävä uutinen. Ensimmäinen ajatukseni oli, että tämä ei voi olla totta; väärinkäsitys tai jotain muuta. (Mirva)

Tämähän on suorastaan rienausta. (Håkan)¹

Joissakin erittäin vahvasti kirjoitetuissa kommenteissa lähettämispäätös nähtiin lopunajallisessa valossa, kansan jumalasuhteen vaarantajana ja ”kansallisena murhenäytelmänä”, mikä kytkettiin myös muihin nykypäivän tapahtumiin sekä näkyihin moraalien rappiosta ja yhteiskunnan kiihtyvistä alamäistä:

Lähde liikkeelle Kaikkivaltias ja estä tämä murhenäytelmä.

[---] Estä Herra jotenkin tästä veriruskeasta synnistä aiheutuva kansallinen murhenäytelmä. (Sakari)

¹ Aineistositaatit ovat alkuperäisessä asussaan. En ole korjannut tai merkinnyt niissä esiintyviä kirjoitus- ja kielioppivirheitä. Eräissä tapauksissa olen kuitenkin selkeyttänyt asiayhteyttä hakasulkeisiin tekemilläni viittauksilla.

Ev.lut kirkon eilinen rappionäytelmä Messukeskuksessa tiivistäköön Raamattuun uskovien valkeuden lasten rivejä.

Monet etsijät ihmettelevät lopunajallisten löysämoraalia sekä väkivallan ja pahoinvoinnin kasvua Jumalan köyhdyttämässä Euroopassa (Sakari)

Herran tuomiot Suomea ja suomalaisia kohtaan ovat jo alkaneet ja kirkostahan ne Raamatun mukaan alkavat. Tyhjänpäiväisiksi osoittautuneet ja valheellisesti puhutut Kreikan ”vakuudet” ovat maallista tuomiota. Kun synti siunataan niin Herra ei tätä katso hyvällä. Yksittäistä syntistä tulee rakasta mutta syntiä ei tule siunata.

[---] Rukoillaan, ettei Herra tule antamaan ylipääsemättömiä tuomioita ev.lut kirkolle ja suomalaisille. (Jorma)

Tätäkinhän sitä tietysti saattoi odottaa näin viimeisten aikojen lopulla. Ei tullut oikeastaan edes kovin suurena yllätyksenä. Surullista tämä silti on. (Kalle)

Aineistossa esiintyvät syntiin ja lopunajallisiin odotuksiin viittaavat näkökulmat eivät ole ainutlaatuisia. Myös Charpentier (2001, 46–47) huomasi homoseksuaalisuutta ja samaa sukupuolta olevien pariin rekisteröintiä vastustavissa kristillisissä puheenvuoroissa vastaavaa argumentaatiota, jossa homoseksuaalisuus ja jopa sen puolustaminen yhdistettiin syntiin ja tuomioon.

Jakautuminen ja taistelu: pyhä ja Toinen

Lopunajallisen ja tuhoon liittyvän retoriikan ohella huomiotani kiinnitti joissakin kommentteissa esiintyvä vahva taisteluun viittaava merkityssisältö. Tapahtunut kuvattiin ”hengellisenä terrori-iskuna” ja paholaisen juonitteluna:

[Toimittaja] Ariel Neulaniemi ansaitsee kaiken kiitoksen paljastettuaan tämän pimeydessä valmistellun petollisen juonen ”hengellisen terrori-iskun” suorittamiseksi lähetysjuhlilla. (Aki)

Myös laajempaa salaliittoa epäiltiin – lähetystyöhön lähtevä pari nähtiin pelkästään osana laajempaa kuviota, jonka tarkoituksena oli ”repiä” evankeliumia ja kirkkoa sekä uskovien yhteyttä.

Miksi nämä homomiehet haluavat lähetystyöhön vaikka tietävät mitä ongelmia siitä aiheutuu jakaantuneessa kirkossa? Onko kyseessä heidän oma päätöksensä vai löytyykö taustalta kirkolle vihamielisiä puolueita, järjestöjä ja yksityishenkilöitä? Ts eksyttäjiä jotka haluavat hajottaa uskovien rivejä ja kansanedustajia em.käsittelyn lähestyessä?

Saatana pukeutuu valkeuden enkeliksi ja eksyttää - jos mahdollista - valitutkin. (Sakari)

Sitaatti paljastaa kirjoittajan argumentoinnin suhteessa kirkossakin hyväksytyyn – ja lähetyspäätöksen myötä käytännön esimerkin saaneeseen – tasa-arvon malliin (ks. esim. Rytönen 2013). Sitaatissa annetaan ymmärtää, että kirkon yhteyden nimissä ”näiden homomiesten” olisi pitänyt luopua lähetystyöstä. Tämä toisintaa kirkossa yleisesti elänyttä ajattelumallia, jossa yksilöiden yhdenvertaisuuden tulisi olla alisteista erilaisille käsityksille kollektiivisesta hyvästä (Roman-Lagerspetz 2015, 151, 156; vrt. Korhonen 2016, 89–90). Kommentoija asettaa ”näiden homomiesten” toimijuuden kyseenalaiseksi: he ovat pelkkiä pelinappuloita ”suuremmissa pelissä” klassisen salaliittoteoria-ajattelun hengessä. Lopunajallisessa hengessä paholaisen juonet näyttävät entistä monimutkaisempina. Asiaan on sekaantunut kirkon maallisia vihollisia, jotka odottivat sopivaa hetkeä iskeäkseen kirkon kimppuun. Sitaateissa korostuu viholliskuvan rakentaminen. Kirkon ”toinen” – lähetystyöhön lähtevä miespari ja heidän lähettäjänsä – näyttää pahantahtoisen tai ainakin ilmeisenä totuutta

ymmärtämättömänä tahona, joka paholaisen renkinä toimien suorittaa ”hengellisen terrori-iskun” lähetysinnostuksen ytimeen, lähetysjuhlille.

Tällaista argumentaatiota voidaan tarkastella suhteessa pyhään ja identiteettiin, jotka osittain kietoutuvat yhteen. Pyhän kokemukseen liittyy olemuksellisesti rajan vetäminen (Charpentier 2001, 33; viit. Anttonen 1996, 94). Tässä tapauksessa pyhän raja kytkeytyy lähetystyön heteronormatiivisuuteen, jota miesparin lähettäminen rajan rikkovana pyhänhäväistyksenä loukkaa. Samalla lähetystyöhön lähetettävä miespari määritellään ulossulkevasti heidän seksuaalisen suuntautumisen kautta. Heidän olemuksensa ja toimijuutensa pelkistyy ”homomieheyteen”. Argumentaatioissa homoseksuaalisuus edustaa negatiivisia, torjuttavia piirteitä ja uskonnollisesti ilmaistuna syntiä – pyhän rajan toisella puolella olevaa uhkaa ja toiseutta. Homoseksuaalisuuden moninaisuutta ei reflektoida; se toimii pelkistävänä, yksinkertaistuksia luovana tekijänä, automaattisena toiseutena.

Toiseuteen viittaava rajalinja näkyy myös kommenteissa, joissa Suomi asetetaan vastakkain naapurimaittensa kanssa. Eräässä kommentissa lopunajallinen näky yhdistetään Venäjän uhkaan viittaamalla avoimesti sota-aikaan:

Kirkon nykysuuntaus alkaa huolestuttaa yhä enemmän. Saa nähdä, mikä on Jumalan vastaus. Nostattaako Hän vielä itätuulen, niin kuin menneinä vuosikymmeninä on tapahtunut? Silloin kiinnostus Jumalaa ja hänen Sanaansa kohtaan kyllä lisääntyy.
(Mirva)

Hieman paradoksaalisestikin Venäjä näyttäytyy tässä sitaatissa sekä uhkana että Jumalan oikeudenmukaisen tuomion potentiaalisena toteuttajana. Oikeudenmukaisuus (Jumalan tuomio) kietoutuu samalla pelottavaksi uhaksi, jota tulisi nähtävästi kaikin keinoin välttää. Myös Charpentier

(2001, 93) huomioi, miten homoseksuaalisen parisuhteen laillistaminen rinnastettiin nimenomaan suomalaisissa kommenteissa idän vaaraan. Tillin (2014, 28–29, 39–42, 61, 79, 112) mukaan suomalaisessa luterilaisuudessa usko ja kansa usein samaistuvat, mikä on historiassa ilmennyt uskonnollis-nationalistisina äänenpainoina. Esimerkiksi sota-ajan kirkollisessa julistuksessa sotaa käsiteltiin usein suhteessa raamatullis-eskatologisiin näkyihin. Neuvostoliitto näyttäytyi kaaosta edustavana ja torjuttavana ateistisena, lopunajallisena vastustajana, jonka murskaaminen samaistui pyhyteen, ”ristiretkeksi”.

Tämä taustoittaa homoseksuaalisuuden yhdistämistä idän uhkaan. Idän uhkaan liittyvässä retoriikassa homoseksuaalisuus näyttäytyy kommunismin sijasta uhkana, joka uhkaa kirkkoa ja laajemminkin koko yhteiskuntaa. Tämän uhan torjumisessa toinen, perinteisempi uhka – Venäjä – on sekä uhkaava että paradoksaalisesti järjestystä palauttava elementti. Esiin voidaankin ottaa Charpentierin (2001, 93) Padenin avulla esiin ottama huomio, jonka mukaan turvattomuuspuhe kytkeytyy pyhään järjestykseen ja siihen kuuluviin rajalinjoihin.

Eräässä toisessa kommentissa viitattiin Ruotsiin; kenties Ruotsin kirkon linjauksia, kuten samaa sukupuolta olevien pariin kirkollisen vihkimistä (Svenska kyrkan 2017) kritisoiden – ja ehkäpä myös viittauksena populaarina pitkään eläneeseen käsitykseen Ruotsista ”homoseksuaalisena” maana (Juvonen 2002, 155–156; viit. Virtanen 1994, 108, 110–111; vrt. Silvanto 2002, 76):

Ruotsi voisi olla hyvä sijoitusmaa... (Kalle)

Tässä yhteydessä on tarpeen avata sitä, millaiseksi suomalaisuus suhteessa naapurimaihin käsitteellistetään. Kirjoituksissa viitataan negatiivisesti sekä Venäjään että Ruotsiin. Ne havainnollistavat perinteistä koti-uskontoisänmaa -ajattelun varianttia, jossa ei-heteroseksuaalisuus liitetään uhkiin

tai toiseuteen, ja samalla naapurimaamme kytkeytyvät osaksi argumentaatiota.

Myös edellisen sitaatin sananvalinta herättää huomiota. Lähetettä ei normaalissa järjestyksessä lähetetä, vaan heidät sijoitetaan.² Itse sain lukiessani assosiaation ydinjätteen kaltaisesta, pois omasta näköpiiristä, pyhän järjestyksen rajan toiselle puolelle sijoitettavasta ongelmasta. Sitaatissa mainitaan Ruotsi, joka ei tunnetusti ole SLS:n lähetystyön kohdemaana. Kyse ei ole siis huolesta löytää sopiva paikka läheteille, vaan mitä ilmeisemmin halusta vetää raja meidän ja toisen välille (jolloin Ruotsi ja miespari läheteinä samaistuvat). Uutinen ravisutti joitakin kommentoijia niin, että he yhdistivät siihen erilaisia uhkaan, rajoihin ja toiseuteen viittaavia merkityksiä.

Asiaa pohdittiin myös asemamaan kannalta. Eräs kirjoittaja näki kambodžhalaiset ”luonnonvaraisempina ihmisinä”, joille länsimainen hapatus, kuten homoseksuaalisuuden luonnollinen asema, olisi vierasta. Heille tulee julistaa totuutta Jeesuksesta, mutta samalla heillä on eurooppalaisiin nähden oletetusti korkeammat seksuaalimoraaliset normit:

Kyllä luonnonvaraisemmilla ihmisillä on sisäinen luonnonoi-
keuden tunto kuitenkin paremmin tallella, kuin ”suvaitsevaisissa”
länsimaissa. (Kalle)

Sitaatista nousee esiin toiseuteen liittyviä mielikuvia, kuten klassinen käsitys turmeltumattomasta, luonnossa elävästä ”jalosta villistä”. Samalla länsimainen kulttuuri saa negatiivisia merkityksiä ja sen tasa-arvon ihanteita kritisoidaan siihen liitettävän ”suvaitsevaisuuden” leiman kautta. Pyhään järjestykseen liittyvä rajaaminen näkyy siis myös stereotypisointina

2 Samankaltaista retoriikkaa on viljelty suomalaisessa politiikassa. Eräs kansanedustaja ehdotti vuonna 2011 ”homojen, lesbojen ja somalien asuttamista Ahvenanmaalle” (Miettinen 2011).

ja yksinkertaistamisena. Charpentier huomioi, miten homoseksuaalisiin parisuhteisiin liittyvä keskustelu linkittyy etnisyyteen. Valkoihoisuus ja suomalaisuus näyttäytyvät eräänlaisena lähtökohtana niin, että suomalaisuus saa ”hegemoniseen suomalaisuuteen” (Charpentier 2001, 101) viittaavaa merkityssisältöä. Sukupuolinormit kietoutuvat rodullisiin normeihin ja nationalistisiin äänenpainoihin (Charpentier 2001, 101, 114–115; ks. myös Juvonen 2015, 118). Nämä huomiot avaavat sitä, miksi homoseksuaalisuuden lisääntyvä hyväksyttävyyden kietoutui kommentoijissa Venäjään ja Ruotsiin ja miksi kambodžhalaiset näyttäytyivät yhtenäisenä kategoriana.

Luopumus, luomisjärjestys ja lähetys

Kommenteissa vedottiin usein järjestykseen, erityisesti luomisjärjestykseen. Homoseksuaalisuus nähtiin lankeemuksen seurauksena, luomisen heteronormatiivisuuden ja ”Raamatun ilmoittaman terveen perhemallin” vastaisena, joten sitä ei tulisi hyväksyä esimerkiksi juuri tehdyn päätöksen tavoin. Samalla homoseksuaalisuus saatettiin kytkeä muuhun epätoivottavaksi nähtyyn seksuaalisuuteen, kuten ”irstauteen” ja pornoon:

Kunnioitamme siis meidät luoneen Jumalan asettamaa perhemallia, koska valkeuden Jumala teki ihmisen omaksi kuvaksensa. Mieheksi ja naiseksi hän loi heidät. Ei homoiksi eikä lesboiksi; ei irstauden harjoittajiksi eikä pornotuotteiden levittäjiksi tai kuluttajiksi.

Ei homoudella ja lesboudella - noilla itseopituilla ja usein kompleksiseen isä/äiti suhteeseen liittyvillä identiteettiväärityksillä joita epäedulliset ympäristötekijät ovat pahentaneet - ole mitään tekemistä Raamatun ilmoittaman terveen perhemallin kanssa. Ilahduttavasti elävä Jeesus voi vapauttaa, ks. Joh. 8:34-36, myös homoudesta tai lesboudesta kärsivät syntisairaajat sielut. (Sakari)

Tässäpä oikea ilosanoman viejien armeija valmistautumassa tehtäväänsä.

Miten voi luomisjärjestyksen vastainen homopari olla lähetysjärjestön pätevin aines lähetystyöhön? (Mika)

Nettikeskustelun tarjoama materiaali avaa mielenkiintoisen ikkunan kristinuskon ja heteronormatiivisuuden väliseen, perinteisesti vahvaan sidokseen (ks. esim. Vikström 2016, 120). Charpentierin ”pyhää järjestystä” koskevien huomioiden mukaisesti tämän järjestyksen piiriin lukeutumaton homoseksuaalisuus leimataan kaikin tavoin torjuttavaksi. Samalla uskonnollinen argumentaatio linkittyy luonnontieteelliseen, esimerkiksi biologis-psykologiseen argumentaatioon. (Charpentier 2001, 46, 66–68, 89.) Kommentteissa on havaittavissa kaikuja myös niin kutsutusta eheytysoideologiasta, jossa homoseksuaalisuus leimautuu psykologis-teologisesti vääräksi tilaksi, josta kuitenkin voi ja tulee etsiä ”eheytymistä” (eheytysoikkeudesta Suomessa ks. Lumikallio 2011; Drescher 2011).

Verkkokeskustelu voidaan nähdä myös osana laajempaa kirkon sisällä käytävää merkityskamppailua homoseksuaalisuuden määrittelystä. Esimerkiksi arkkipiispa Kari Mäkinen painotti eräässä julkisessa ulostulossaan homoseksuaalisuuden identiteettiluonnetta sitoen sen Jumalan luomistyöhön (*Turun Sanomat* 22.3.2011), mikä viestii virallisen kirkon osittain pehmentyvistä asenteista, kun taas edellä olevissa kommentteissa homoseksuaalisuus näyttäytyy syntinä, luomisen vastaisena ja torjuttavana, kerrassaan vinoutuneena taipumuksena (taipumus-identiteetti -jaottelusta ja homoseksuaalisuuden määrittelystä ks. esim. Drescher 2011, 302–303, 308; Hytönen 2003, 275).

Kuvatut reaktiot eivät tässä kontekstissa ole yllättäviä. *Seurakuntalainen.fi* -verkko-lehteä kustantaa viidennen herätysliikkeen toimija, Suomen Raamattuopiston (SRO) *Perussanoma* (*Seurakuntalainen.fi*: ”Mediakortti”; *Perussanoma*: ”Perussanoma.fi – yhteystiedot”; Salomäki 2010, 159).

Viidennen herätysliikkeen piirissä on torjuttu homoseksuaalinen käyttäytyminen sangen laajalti (Salomäki 2010, 338), ja liikkeen toimijoita oli mukana muun muassa niin sanotussa *Älä alistu!* -kampanjassa, jossa ei-heteroseksuaalisuudesta eheytyminen tuotiin esille myönteisessä valossa ja realistisena mahdollisuutena (Sarlin 2011).

Sitaateissa näkyvä kysymys sukupuolirooleista – mieheksi ja naiseksi luomisesta – on huomionarvoinen. Charpentier painottaa, että kysymys sukupuolesta limittyy homoseksuaalisuutta vastustavaan kristilliseen argumentaatioon. Homoseksuaalisuus näyttäytyy pahana tekona ja heteroavioliittoa puolustetaan juuri sukupuolten dikotomian näkökulmasta, heteronormatiivisen yhteiskunnan tukipylväänä. (Charpentier 2001, 81–83, viit. Anttonen 1996, 101.) Myös Kristin Aune (2009, 44–45) toteaa, että evankelikaalisessa kristillisessä ajattelussa³ homoseksuaalisuutta ei vastusteta ensisijaisesti vääränlaisena seksuaalisena aktina, vaan nimenomaan sukupuolieron ja -roolien hämmentäjänä. Tämän vuoksi on ymmärrettävää, että keskustelussa vedottiin luomistyön heteronormatiivisuuteen.

On huomionarvoista, että kristillisen lähetystyön kommentoinnissa viitattiin heteroydinperheeseen ”Raamatun ilmoittamana terveenä perhemallina”. Tässä yhteydessä on syytä tarkastella, millaisia odotuksia lähetystyön olemukseen ja lähetystyöntekijöihin kohdistuu. Lähetystyö ei ole mitä tahansa työtä, vaan julistustyötä, minkä vuoksi lähetystyöntekijöiden ei tulisi rikkoa kristillisen heteronormatiivisuuden rajoja:

Käsittämätöntä toimintaa niiltä, joiden pitäisi elää Raamatun ohjeiden mukaan ja uskoa mitä Jumalan sanassa sanotaan. Mitä tällaiset henkilöt oikein julistaa Aasiassa. (Aimo)

3 *Seurakuntalainen*-lehteä julkaiseva Suomen Raamattuopisto SRO kuuluu jäsenenä Suomen Evankeliseen Allianssiin (SEA), jolla on kytköksiä kansainväliseen evankelikaaliseen liikkeeseen ja joka edustaa ”raamatunmukaista kristillisyyttä”. Ks. *Suomen Evankelinen Allianssi*: Mikä on SEA? & SEA:n jäsenet.

Ja kuka voi ottaa heitä edes tosissaan, kun he näyttävät tuollaista esimerkkiä? Riski on, että he pikemminkin karkottavat ihmisiä pois Jeesuksen luota, kuin saisivat tulemaan Hänen luokseen. (Kalle)

Lähetystyöntekijöihin kytkeytyy kommentteissa tietynlaisia odotuksia: vääränlainen parisuhde vie pohjan heidän työltään ja sen uskottavuudelta. Lähetystyöntekijöihin on – ainakin menneinä vuosina – liitetty paljon idealisointia, jopa niin, että lähettien työn ja vapaa-ajan elämän on katsottu kuuluvan tiiviisti yhteen. Vielä muutama vuosikymmen sitten eräät lähetysjärjestöjen edustajat katsoivat, että homoseksuaalit tuskin tohtisivat etsiä lähetystyöhön, eikä homoseksuaalisuudesta myöskään kysytty lähetystyöhön lähteviltä. Samalla lähettien heteroperhe on ollut esillä ikään kuin kristillisen perhe-elämän ihanteena lähetyskenttien kirkoille. (Salko 1990, 6–7, 69, 94.)

Avoimen homoseksuaalisuuden kohtaaminen lähetystyössä on uusi asia ja kertoo osaltaan heteronormatiivisten oletuksien ja ajattelumallien huojumisesta eräänlaisena paradigman muutoksena. Lähettämispäätös on näkyvä, symbolinenkin virstanpylväs koskien sateenkaariväen toimintamahdollisuuksia kirkon viroissa. Päätöksen sanoma oli miesparin lähetystyöhön siunaamisen piispa Irja Askolan mukaan selkeä: ei-heteroseksuaalit ja samaa sukupuolta olevat parit saavat mahdollisuuden kirkon virkaan. Työhön siunaamisen hetki oli lisäksi luonteeltaan julkinen. (*Yle Uutiset* 2013.) Samalla pariskunnan toinen osapuoli sai pappisvihkimyksen (JuhaniV 2013). Tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että ei-heteroseksuaalisten ja samaa sukupuolta olevan kanssa elävien kirkon työntekijöiden asema on pitkään ollut hankala. Esimerkiksi ensimmäinen avoimesti homoseksuaali pappi tuli julkisuuteen vuonna 2009, ja vuonna 2004 tehdyssä tutkimuksessa monet ei-heteroseksuaalit kirkon työntekijät ilmoittivat kokevansa monenlaisia rasituksia työssään (Lehto 2010, 288; Valve 2004, 213–218).

Reaktiot eivät olekaan vahvan heteronormatiivisuuden ja osittaisten idealisoivien tendenssien perinteen ja sen murtumisen valossa yllättäviä. Kommentteissa pyhä kytkeytyy vahvasti heteroseksuaalisuuteen ja sukupuolirooleihin. Kommentteissa limittyvät toisiinsa pyhä, seksuaalisuus, sukupuoli ja erilaiset usein uskontoon, mutta myös maallisiin käsitteisiin kytkeytyvät oletukset ihmisen olemuksesta. Pyhä järjestys ja siihen kuuluvat rajalinjat ja määritelmät ilmenevät useilla erilaisilla argumentaation tasoilla. Uutinen toimi eräänlaisena pontimena, jonka innoittamana artikuloitiin tietynlaisia teologisia perusnäkömymiä, joita perusteltiin erilaisin, toisiinsa limittyvin keinoin.

Kirkko, sen moninaisuus ja virka

Komentointia voidaan lähestyä myös kirkkopoliittisesta näkökulmasta. Keskustelijat kritisoivat ja nuhtelivat kirkkoa ja sen päättäjiä luopumuksesta, Raamatun selkeän sanan hylkäämisestä. Siunaukseen suostuvat ja siitä vastaavat instanssit ja henkilöt nähtiin joko tahallisen tottelemattomina tai ymmärtämättöminä suhteessaan Jumalan pyhään auktoriteettiin ja sanaan. Samalla heidän toimintansa asetettiin selkeästi vastakkain todellisiin kristittyihin nähden. Pyhä nivoutuu Charpentierin mukaan (2001, 36, 118) kiinteästi rajanvetoihin kytkeytyvään valtaan. Tämä näkyy kommentoinnissa myös kirkkopoliittisesti siinä, miten aidon ja epäaidon uskovaisuuden välisiä rajoja määriteltiin. Pyhään liittyvä eronteko ja rajaaminen ilmenivät toisin sanoen myös identiteetin muodostamisena, jota artikuloitiin kommentoinnissa:

Rukoilen sitä, että siunaavat papit ja piispa ottaisivat Raamatun käteensä ja kokisivat sen voiman elämässään. (Aarni)

Te kaikki homoliittoja ajavat kirkon apostolisesta ja historiallisesta tulkinnasta kauaksi ajautuneet kirkonmiehet ja - naiset. Olet-

teko ajatelleet millaiseen välikäteen ja ahdinkoon asetatte kirkon uskovat ja koko luterilaisen kirkon? (Ritva)

Toivottavasti Lähetysseuran lähetit ja muut Herran palvelijat jaksavat kantaa kirkkopäättäjiä hengen velttoudesta ja pelkuruudesta johtuvaa kärsimystä. (Sakari)

Erosin kirkosta reilu viikko sitten. Ja nimenomaan sen vuoksi, että kirkko on alkanut siunaamaan Raamatunvastaisuutta ja nyt tässä on kaiken huippu. Homopari lähetystyöhön. (Håkan)

Kirkkoa ei kannanotoissa nähdä enää liittolaisena, vaan pikemminkin maallisen yhteiskunnan pauloihin langenneena jatkeena. Todellinen kirkko ja autenttinen kristinusko eivät kommenttien mukaan enää ole löydettävissä virallisesta kansankirkosta, vaan ”uskovien” ja ”Herran palvelijoiden” joukosta.

Tällainen puhetapa voidaan suhteuttaa laajempaan kontekstiin. Esimerkiksi suomalaisia, kirkon sisäisiä herätysliikkeitä voidaan tarkastella myös niiden kriittisen tai monitasoisen kirkkosuhteen kautta. Kaiken kaikkiaan monet herätysliikkeet ovat kannanotoissaan toivoneet kirkon pysyvän homoseksuaalisuuden suhteen torjuvalla linjalla ja kritisoinet kirkon linjauksia homoseksuaalisuuteen liittyen (Kejonen 2016, 277; Salomäki 2010, 284–285). Tässäkin on hyvä muistaa, että viidennen herätysliikkeen piirissä on alleviivattu Raamatun painoarvoa (Talonen 2004, 125–126) ja vastustettu kirkon linjauksia myös homoseksuaalisuuteen ja samaa sukupuolta oleviin pareihin linkittyvissä kysymyksissä (Kejonen 2016, 284–285; Salomäki 2010, 91). Liikkeen piirissä on esimerkiksi esitetty vääräoppisiksi katsottujen piispojen torjumista vetoamalla homoseksuaalisuutta koskeviin erimielisyyksiin (Sipilä 2010). Lehden taustayhteisö huomioon ottaen lehden lukijoiksi valikoitui todennäköisesti kirkon nykyisille parisuhdelinjauksille kriittisiä henkilöitä, mikä näkyi selvästi kommentoinnissa.

Kirkkopolitiikka ja kirkon kritiikki ilmenevät kommentoinnissa myös naispappeutta vastustavina puheenvuoroina:

Mielestäni tuon homoparin siunaaminen lähetyskentälle työhön on ihan linjassa Suomen ev.lut.kirkon (SEVLK) jatkuvan ja yhä syvenemän luopumuksen kanssa, samoin se, että siunaamisen suoritti naispiispa! (Göran)

Rikkovathan muutkin järjestöt Raamatun oppeja. Kylväjät ja Kansanlähetys lähettävät lähetyskentille pappeja, jotka eivät nen [sic] naisten asemaa oikein, vaan vastustavat Raamatun selkeää opetusta naispappeudesta (Kimmo)

Naispappeuden kytkeminen homoseksuaalisuuteen ei ole yllättävää: naispappeutta vastustavassa diskurssissa on viljelty näkemystä, jonka mukaan kirkon uusi, ei-heteroseksuaaleille enemmän tilaa antava kannanmuodostus on yhteydessä naispappeuden aikaansaamaan ”luopumukseen”. Tämä prosessi on nähty haasteena kristinuskon autenttisen identiteetin säilymiselle.⁴

Kommentoinnissa homoseksuaalisuuteen asennoituminen toimii Vikströmin (2016, 117) huomion mukaisesti tärkeänä mittapuuna ”oikeopisuuden” määrittelemiseksi. Tässä hengessä lähetyspäätos nähtiin laajalti epäraamatullisena. Raamattu näyttäytyy kommentoinnissa ehdottomana, kiistattomana ja yksiselitteisesti homoseksuaalisuuden torjuvana auktoriteettina. Kirkkoa kritisoiin Jumalan sanasta luopumisesta ja horjuvuudesta samalla sen kääntymistä ”totuuden puoleen” toivoen. Aineistossa

4 Ks. esim. Haverinen 2009, 113–114. Haverinen kritisoi samalla kansankirkkoidealia raamatullisuuden vastaiseksi ja oikean opin säilyttämisen kannalta turmiolliseksi sekä peräänkuuluttaa ”uskovien” seurakuntalaisten aktiivisuutta, ”jotta kristillinen kirkko säilyisi maassamme”. Tätä voidaan mielestäni peilata artikkelin materiaalissa esiintyviin näkemyksiin.

esiintyvä kirkkokriittinen kommentointi tukee huomiota, jonka mukaan kirkon jakautuminen on ollut erityisesti yhteydessä seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden kysymyksiin sekä herätysliikkeitten ja kansankirkon välisiin rajanvetoihin (Huhta 2013, 44).

Jakautuminen kirkossa – ja yhteiskunnassa

Joissakin kirjoituksissa – tosin silmiinpistävästi vähemmistöksi jäävissä – kiitettiin tehtyä päätöstä:

Vihdoinkin tapahtuu jotain rakentavaa tällä rintamalla. Jokainen meistä on taivaallisen Isän täydellinen lapsi. Onneksi jollakin taholla on rohkeutta pitää seinät leveällä ja katto korkealla sekä ryhtyä toimeen tasavertaisuuden puolesta. Omat roponi annan varmasti Lähetysseuran työn tukemiseen, sillä tämä on merkittävä askel nykyaikaisen lähetystyön piirissä. (Marja)

Irja Askolan suoraselkäinen teko ihmisyyden puolesta! (Lasse)

Tämä keskustelu saa surulliselle mielelle, sillä siinä ihmiset tuomitaan heidän seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi ennen kuin he ovat päivääkään uutta kutsumuksensa mukaista työtä edes tehneet.

Olen myös pahoillani siitä, että osa lähetysjärjestöistä suoraan toteaa, että seksuaalinen suuntautuminen on este lähetystyölle heidän kauttaan. Kirkon ja sen virallisten lähetysjärjestöjen on oltava avoimia ja kohdeltava työntekijöitään yhdenvertaisesti! (Sari)

Argumentoinnissa on selkeästi nähtävissä kaksi eri linjaa. Miesparin lähetystyön torjuvissa argumenteissa vedottiin Raamattuun, luomisjärjestykseen ja ”autenttiseen” uskoon, kun taas sen hyväksyvissä argumenteissa vedottiin (lähimmäisen)rakkauteen, ihmisyyteen ja tasavertaisuuteen.

Myös Charpentier (2001, 46–50, 121; ks. myös Järviö 2017, 220–221) on havainnut samankaltaisen ideologisen ja argumentatiivisen eron homoseksuaalisuutta ja samaa sukupuolta olevia pareja koskevissa kristillisen argumentaation tavoissa. Tämä asetelma on nähty jopa osoituksena kahdesta kirkon sisällä vaikuttavasta eri uskontomuodosta ja niiden välisestä jännitteestä (Korhonen 2016, 84–86).

Kyseessä on kaksi erilaista ajattelun ja argumentaation tapaa, jotka voidaan nimetä konservatiiviseksi ja liberaaliksi. Jako on toki monimutkaista todellisuutta yksinkertaistava (ks. esim. Vikström 2013, 38), mutta samalla tosiasia on, että kirkon työntekijäkunta on jakautunut konservatiiveihin ja liberaaleihin, mikä näkyy homoseksuaalisuutta ja samaa sukupuolta olevia pareja koskevissa kannoissa. Tässä yhteydessä konservatiiveiksi itsensä asemoivat painottavat myös lähetystyön merkitystä paljon liberaaleiksi itsensä määritteleviä enemmän (Salomäki 2013, 7–9).

Aineiston valossa juopa konservatiivien ja liberaalien välillä on syvä ja todellinen. Kommentit havainnollistavat konservatiivien arvostelua liberaaleja kohtaan. Samalla liberaali vastapuoli saattaa kokea konservatiivisen argumentaation käsittämättömänä ja pahantahtoisena (vrt. Charpentier 2001, 121):

Lisäksi solvaatte minua, ystäviäni ja muita homoja.

Mikä teitä vaivaa? (Armas)

On outoa, että Raamatulla päähän on tämän mielipideosion lempilaji, eikä lähimmäisen rakkaudella ole ei niin väliä. (Marja)

Viitekehystenä tälle jakolinjalle toimii entistä suvaitsevaisempi ja moniarvoisempi Suomi, joissa muun muassa homoseksuaalien ja samaa sukupuolta olevien parien oikeudet huomioidaan entistä laajemmin. Perinteisesti heteronormatiivisuuden nojautunut kirkko on omilla toimenpiteillään

antanut kuvan sen horjuttamisesta. Tämä näkyy esimerkiksi lähettipäätöksessä ja laajemminkin homoseksuaalisuutta ja samaa sukupuolta olevia pareja koskevissa uusissa keskustelunavauksissa ja käytännöissä, kuten vaikkapa eräiden kirkon edustajien myönteisinä kannanottoina uuteen avioliittolakiin (Järviö 2017, 216–217, 219–220).⁵

Samalla on otettava huomioon kirkon laajempi historia sekä sen päätöksenteon monikerroksisuus. Kirkko on perinteisesti pyrkinyt suitsimaan homoseksuaalien ja samaa sukupuolta olevien pariin aseman edistämistä yhteiskunnassa (Järviö 2017, 210), ja avioliitto nähdään edelleen heteronormatiivisena, vaikka samalla korostetaan ei-heteroseksuaalien tasa-arvoista kohtelua ja kohtaamista (ks. esim. Piispainkokous 2016, 1–2, 7–8). Samalla ei-heteroseksuaalit kirkon jäsenet tuntevat monesti edelleen olevansa toisia kirkossa (Hellqvist & Vähäkangas 2016, 149–150, 152). Artikkelissa käsitellyssä aineistossa esiintyvä mielipiteenmuodostus muistuttaa omalta osaltaan kirkon sisällä vaikuttavasta kerroksellisuudesta ja moniäänisyydestä.⁶

5 Kirkon uusi, joustavampi asenne homoseksuaaleihin ja samaa sukupuolta oleviin pareihin on näkynyt ruohonjuuritasolla esim. seurakuntien näkyvyytenä *Helsinki Pride* -tapahtumissa. Tätä on myös kritisoitu eräänlaisena näytösluonteisuutena, joka ei pohjimmiltaan muuta kirkon elämän toiseuttavia rakenteita (Suonpää 2017).

6 Nina Järviö (2017) luotasi artikkelissaan kirkon suhtautumista uuteen avioliittolakiin ja tulkitsi virallisella kirkolla olleen asiassa ”kolme ääntä” – avioliittolakia vastustavat, sitä kannattavat ja siihen neutraalisti suhtautumaan pyrkivät äänet. Teemu Ratisen (2017, 206) mukaan kirkko yritti menneinä vuosikymmeninä (ristiriitaisesti) sekä ymmärtää että työntää sivuun yksilöiden homoseksuaalista itseymmärrystä. Sama huomio pätee mielestäni myös nykytilanteessa. Kirkon kaksoisviestintä tulee esiin kannanotoissa, joissa halutaan kohdata homoseksuaalit ja samaa sukupuolta olevat parit aidosti hyväksyen, mutta samalla pidetään kiinni heteronormatiivisesta avioliitto-opista ja siihen kytkeytyvästä ideaalista. Myös kirkko itse on tunnistanut tämän ristiriidan (Piispainkokous 2016, 8).

Joka tapauksessa moni *Seurakuntalainen*-verkkolehden kommentoijista katsoi, että kirkko oli lähettipäätöksen myötä ylittänyt sopivuuden ja oman perinteensä rajat ja lähtenyt väärään suuntaan. Kommentit tuleekin nähdä retorisesti rajuna reaktioina koettuun murrokseen, joka yhdistettiin laajemminkin kulttuuriin moraaliseen tilaan. Jodi O’Brien ja Tuula Juvonen kuvaavat tällaista asetelmaa seuraavasti:

In relatively secular regions, fundamentalist religious groups are more likely to feel a sense of persecution and to engage in anti-gay action in the belief that this will inhibit the decline of morality as they see it. (O’Brien 2014, xvii).

Kun heteronormilla ei enää ole samanlaista itsestään selvää, pakottavaa voimaa pitää homoseksuaaleja näkymättöminä ja hiljaisina kuin aikaisemmin, uskonnollisen maailmankuvan kautta tarkasteltuna voi hyvinkin näyttää siltä, että ihmisiltä on huolestuttavalla tavalla katoamassa ”Herran pelko”. (Juvonen 2015, 163).

O’Brien (2014, xvii–xviii) huomauttaa myös, että esimerkiksi vahvan heteronormatiiviseen ajatteluun kytkeytyneet uskonnolliset henkilöt saattavat kokea maallistuvassa politiikassa tapahtuvat HLBQTQ-myönteiset uudistukset negatiivisesti. Kommenteissa kritisoitiinkin Suomen lainsäädäntöä ja väläytellään jopa velvollisuutta kansalaistottelemattomuuteen, jota keskustelun kulussa myös paheksuttiin:

Elämme Sodomian ja Gomorran ajassa, (2Pt.2:6; Juuda 7). Ei Suomen eikä kirkkolaki ole oikea eikä kestävä peruste suojaksi syntiä vastaan. (Maria)

Tämä on kauhistuttava tilanne. Kyllä aivan selvästi Suomen laki on Raamatun vastainen ja todellinen kristitty ei voi sitä noudattaa. (Aarni)

Yleisesti ottaen kristityn velvollisuus on noudattaa kulloisenkin maan lakeja, koska ei ole esivaltaa, jota Jumala ei salli. Kuitenkin on toteltava enemmän Jumalaa kuin ihmistä. Niissä tilanteissa, missä lainsäädäntö on ristiriidassa Jumalan tahdon kanssa, kristityn velvollisuus on olla kansalaistottelematon. (Kalle)

Nyt vaikuttaa siltä, että monet kommentoijat eivät kunnioita maamme lakeja, vaan haluaisivat rikkoa niitä. Miksi te kiihkouskovaiset ette halua olla lainkuuliaisia? (Armas)⁷

Kansalaistottelemattomuuden velvoite laajennettiin koskemaan myös toimintaa kirkossa. Kirkon piirissä kehoitettiin etsiytymään ”uskovien”, tunnustukselle uskollisiksi tulkittujen pappien ja seurakuntalaisten yhteyteen:

Olen päättänyt, että kun menen Jumalanpalvelukseen ja pappi puhuu puolituntia milloin mistäkin linnusta, niin keskeytän ja pyydän palaamaan Raamatun opetukseen. (Marjut)

...että Raamatussa pysyvät kirkon papit saavat Herralta Hengen voitelen, jonka voimassa he voivat rohkeasti julistaa lakia ja ristin ilosanomaa Jeesuksesta. (Jorma)

Jokainen kristitty joutuu äänestämään jaloillaan. Onneksi on vielä lähetyjärjestöjä, jotka pysyvät Raamatun muuttumattomassa totuudessa. (Aarni)

7 Tämän artikkelin materiaali paljastaa kiinnostavalla tavalla seksuaalivähemmistöihin ja kristinuskoon liittyvien keskustelujen joskus hyvinkin voimakkaat lataukset. Ilmaisuuksien ”te kiihkouskovaiset” paljastaa hyvin sekä nämä että olemassa olevat jakolinjat. Tähän liittyy myös kiinnostava huomio koskien edellä esiin ottamani sitaatin (O’Brien 2014, xvii) termiä ”fundamentalisti”. Se voi Suomessa olla hyvin arvolatautunut jopa niin, että sen viljelemistä kirkollisissa yhteyksissä on paheksuttu (ks. esim. Vikström 2013, 38). Katson kuitenkin, että artikkelissa esiin ottamaani kommentointia voidaan myös avata O’Brienin huomioiden avulla.

Toivoisin uskovien tunnustuskirjoihin ja apostoliseen uskoon sitoutuneiden pappien ja piispojen nousevan tätä kirkon sisältä nousevaa jumalattomuutta vastaan ja nostavan äänensä kuuluviin. (Ritva)

Yksittäinen tapaus nousi kommentteissa symboliseksi käännekohtaksi, jossa yhteiskunnan ja sen lainsäädännön sekä niiden vanavedessä myös kirkon katsottiin luopuneen raamatullisesta perustasta, minkä nähtiin rohkaisevan ”todellisia kristittyjä” jopa kansalaistottelemattomuuteen.⁸ Vaikuttaakin siltä, että homoseksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä ollaan Suomessakin kristillisissä diskursseissa kytkemässä laajempaan viitekehukseen – kirkon ja myös yhteiskunnan kritiikin välineiksi, väliin jopa lopunajallisessa hengessä (vrt. Merenlahti 2015, 95).

Kysymykset uskonnonvapauden ja yksilön oikeuksien välisestä rajapinoista pysyvät jatkossakin tapetilla homoseksuaalisuuteen ja samaa sukupuolta olevien pareihin liittyvissä keskusteluissa. Konservatiivista uskonnollista argumentaatiota esiintyy myös herätysliikekontekstissa ja suomalaisessa politiikassa. Homoseksuaalien oikeuksille kielteiset, uskonnollisesti motivoituneet kannat eivät olekaan väistytvä ilmiö, mikä luo tiettyä jännitettä nykyisessä moniarvoisessa ja monin osin entistä sallivammassa tilanteessa.

8 Esimerkki samankaltaisesta kansalaistottelemattomuuteen liittyvästä retoriikasta saatiin Kansanlähetyspäivillä kesällä 2013, jolloin ministeri Päivi Räsänen (2013) pohti puheessaan, että kristittyjen saattaa joissakin tapauksissa olla pakko kyseenalaistaa nykyiset epäraamatulliset arvostukset ja jopa lainsäädäntö. Räsänen mainitsi puheessaan myös homoseksuaalisuuden aseman ja uuden avioliittolainsäädännön.

Kristillinen etiikka

Lopuksi käsittelen vielä lyhyesti kirkon eettisen argumentaation luonnetta. Kirkollista etiikkaa nykykontekstissa käsittelevän Maarit Hytösen (2003, 277, 291) mukaan kirkon eettiset kannanotot nojautuvat ennen muuta luonnolliseen lakiin, käsitykseen yksilön sisäsyntyisestä moraalista tajusta. Kirkko on viime vuosikymmenien aikana siirtynyt käsityksissään Raamatulla perustelluista moraalinormeista kohti yksilön moraalisen toimijuuden huomioivaa etiikkaa. Jaana Hallamaa (1999, 175) huomauttaa, että vaikka usko ja etiikka on monesti luterilaisessa perinteessä haluttu pitää erillään, on usein yleisesti nähty, että nimenomaan seksuaalietiikka nivoutuu kiinteästi uskoon. Kirkon homoseksuaalisuutta koskevaan kannanmuodostukseen liittyen Raamatulla ja kristillisellä opilla onkin nähty olevan oma osansa kristityn eettisessä harkinnassa maallisten periaatteiden ohella (Piispainkokous 2010, 129). Hirvonen (2003, 49) toteaa, että eräissä herätysliikkeissä luonnollisen lain merkitys moraalisisissa ratkaisuisissa on häivytetty, mikä on edesauttanut homoseksuaalisuudelle kielteisissä kannoissa pysymistä.

Aineistossa esiintyvä kommentointi voidaan pääosin nähdä voimakkaasti Raamattuun nojautuvana eettisenä argumentointina: homoseksuaalisuuden torjumista (ja samalla kirkon ja yhteiskunnan kritisointia) perustellaan Raamatulla ja perustelut saavat voimakkaan, jopa paatoksellisesti ilmaistun uskonnollisen sisällön. Voimakas raamattuargumentointi sekä siihen sisältyvä virallisen kirkon kritisointi viittaavat siihen, että kysymyksessä on myös uskon ja etiikan rajapintoihin sekä niihin nivoutuvaan raamatuntulkintaan liittyvä, kirkon sisällä käytävä merkityskamppailu.

Johtopäätöksiä

Artikkelissa olen pureutunut kirkon jakautumiseen homoseksuaalisuutta ja samaa sukupuolta olevien parien asemaa koskevissa kysymyksissä esimerkkiaineiston avulla. Erittelin aineistoa keskittymällä konservatiivien ja liberaalien väliseen ajattelu- ja argumentaatiotapojen juopaan hyödyntäen *pyhän järjestyksen* käsitettä. Käsite on hedelmällinen kirkossa vallitsevan mielipiteiden jakautumisen analysoimisessa. Tällöin keskustelun käsitteilyssä voidaan paremmin huomioida sekä uskonnollinen lataus että siihen kytkettyvät laajemmat argumentaation tavat.

Suomen Lähetysseuran päätökseen kielteisesti suhtautuneessa argumentaatiossa korostuivat monet pyhän järjestyksen elementit. Lähetyspäätös herätti syviä tunteita, siihen suhtauduttiin periaatteellisenä kysymyksenä ja jopa lopunajallisena, Suomen kansan tulevaisuuteen vaikuttavana uhkakuvana. Myös kirkon ja yhteiskunnan kritiikki sekä kysymys Raamatun arvovallasta nousivat kommentoissa esiin. Tunnepuhe voidaankin nähdä reaktiona kirkon uuteen linjanvetoon. Kirkko oli aiemmin näyttäytynyt pitkälti heteronormatiivisuuden tukijalkana, ja lähetyspäätös horjutti tätä kuvaa kirkosta.

Aineisto avaa mielenkiintoisia ikkunoita uskon ja heteronormatiivisuuden suhteisiin. Pyhä järjestys ilmeni eräänlaisena identiteettityöskentelynä, johon liittyen kommentoijat artikuloivat omaa uskonnäkemyksensä ja siihen liittyviä seksuaalieettisiä, mutta myös kirkkoon ja nykyiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen linkittyviä katsomuksiaan. Kaiken kaikkiaan on mielenkiintoista havaita, miten yhteiskunnassamme yleisesti hyväksytyjä kokonaisuuksia, kuten kansankirkkoa ja jopa demokraattista lainsäädäntöä kritisoidaan uskonnollisista lähtökohdista käsin.

Pyhää järjestystä voidaan lähestyä myös muista näkökulmista. Onko pyhä järjestys kirkon polarisaation taustalla vaikuttava monoliittinen ajatusrakennelma vai pikemminkin kirkon polarisaation ylläpitämä rakenne?

Aineistoni perusteella pyhän järjestyksen voidaan nähdä olevan molempia. Konservatiiviseen ajatteluun ankkuroituva heteronormatiivisuus vaikuttaa selkeästi toimivan kommenttien taustana olevan ajattelun pontimena. Samalla kirkon virallisen päätöksenteon kehitys (ja yhteiskunnan lisääntyvä sallivuus) ovat selvästi terävöittäneet konservatiivisia äänenpainoja entistä enemmän pyhän järjestyksen kaltaisen argumentaation suuntaan.

Kysymys pyhän järjestyksen olemuksellisesta pysyvyydestä liittyy mielestäni myös mahdollisuuksiin päästä eteenpäin kirkollisessa keskustelussa. Artikkelin kuvaamien reaktioiden taustalla vaikuttavana tekijänä voidaan nähdä virallisen kirkon uusi, heteronormatiivisuutta horjuttava käytäntö. Äänenpainojen jakautuminen ja pyhän järjestyksen puolustaminen ovat toisin sanoen kytköksissä tilanteeseen, jossa uudet, muutoksen sisältävät käytännöt ovat jo mahdollisia tai ainakin ajateltavissa olevia (vrt. Charpentier 2001, 119). Keskustelua onkin mahdollisuus pyrkiä laventamaan esimerkiksi viittaamalla kristilliseen lähimmäisenrakkauteen tai tasa-arvoon (Järviö 2017, 221), mikä tuli hyvin esille miesparin lähetystyötä tukeneissa kommentteissa.

Artikkelissa analysoimani keskustelu on esimerkki kirkossa käytävästä ”liberaalien” ja ”konservatiivien” välisestä jännitekentästä ja neuvotteluprosessista. Tilanteen taustalta on löydettävissä esimerkiksi Raamatun eettiseen auktoriteettiin, kirkkokäsitykseen sekä (homo)seksuaalisuuden olemukseen liittyviä mielipide-eroja. Kuten aineiston analyysini osoittaa, kommentit ovat kytköksissä ennen kaikkea seksuaalisuuden ja uskonnon kysymyksiin – mutta samalla myös politiikkaan ja kansalaisuuteen moniarvoisessa yhteiskunnassa liittyviin kysymyksenasetteluihin.

Lähteet

Seurakuntalainen.fi-verkkolehden kommenttiosion kommentit. Tekijän hallussa.

Kirjallisuus

- Anttonen, Anne ja Heli Pruuki. 2016. *Armo ja yhteys. Aineisto eri tavoin ajattelevien keskusteluihin kirkossa*. [Helsinki]: Kirkkohallitus, Kirkon kasvatus ja perheasiat. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/6AFF31F21A7C452FC225808F0050956A/\\$FILE/Armo-ja-yhteys-aineisto.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/6AFF31F21A7C452FC225808F0050956A/$FILE/Armo-ja-yhteys-aineisto.pdf)
- Anttonen, Veikko. 1996. *Ihmisen ja maan rajat: 'Pyhä' kulttuurisena kategoriana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 646. Diss. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Aune, Kristin. 2009. ”Between Subordination and Sympathy: Evangelical Christians, Masculinity and Gay Sexuality”. Teoksessa *Contemporary Christianity and LGBT Sexualities*, toimittanut Stephen Hunt, 39–49. Farnham: Ashgate.
- Charpentier, Sari. 2001. *Sukupuoliusko. Valta, sukupuoli ja pyhä avioliitto lesbo- ja homoliittokeskustelussa*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 69. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Drescher, Jack. 2011. ”Seksuaalisuuden muutosterapioista”. Teoksessa *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*, toimittaneet Liisa Tuovinen, Olli Stålström, Jussi Nissinen ja Jorma Hentilä, 302–318. Helsinki: Gaudeamus.
- Eroakirkosta.fi. 2013. ”Tiedote 11.6.2013: Lähetystyöhön siunattu homopari aiheutti eropiikin – konservatiiveja erosi kirkosta”. http://eroakirkosta.fi/media/none/tiedote_04_2013.html?year=2013
- Evl.fi. ”Uusi avioliittolaki ja kirkko”. <https://evl.fi/uutishuone/pinnalla-nyt/avioliittolaki>
- Hallamaa, Jaana. 1999. ”Kristinuskon kertomus ja eurooppalainen sosiaali-etiikka”. Teoksessa Jaana Hallamaa (toim.), Simo Knuutila, Matti Kotiranta ja Antti Raunio *Rahan teologia ja Euroopan kirkot. Lopun ajan sosiaali-etiikka*, 139–232. Sitran julkaisusarja 216. Jyväskylä: Atena.
- Haverinen, Soili. 2009. ”Mistä naispappeus on kotoisin? – Ideologiat naisen pastorinviran takana”. Teoksessa Mailis Janatuinen ja Soili Haverinen *Paimenuus, ihmisarvo ja sukupuoli*, 105–181. Helsinki: Uusi tie.

- Helander, Eila. 2017. *Selvitys Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vihkiöikeudesta luopumisesta ja avioliittoon vihkimisen merkityksestä kirkon identiteetille*. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/\\$FILE/Selvitys%20Suomen%20evankelis%20luterilaisen%20kirkon%20vihkiöikeudesta%20luopumisesta%20ja%20avioliittoon%20vihkimisen%20merkityksesta%20kirkon%20identiteetille%2009062017.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/$FILE/Selvitys%20Suomen%20evankelis%20luterilaisen%20kirkon%20vihkiöikeudesta%20luopumisesta%20ja%20avioliittoon%20vihkimisen%20merkityksesta%20kirkon%20identiteetille%2009062017.pdf)
- Hellqvist, Elina ja Auli Vähäkangas. 2016. ”Rekisteröidyn parisuhteen tunnustaminen kirkollisen keskustelun ja asianosaisten näkökulmista”. *Teologinen Aikakauskirja* 121(2): 141–155.
- Hirvonen, Vesa. 2003. ”Samaa sukupuolta olevien parisuhteet ja kirkon oppi”. Teoksessa *Synti vai siunaus. Homoseksuaalit, kirkko ja yhteiskunta*, toimittaneet Martti Nissinen ja Liisa Tuovinen, 41–63. Helsinki: Kirjapaja.
- Huhta, Ilkka. 2013. ”Monien liikkeiden kirkko”. Teoksessa *Haastettu kirkko – Osallisuus, yhteisöllisyys, usko*, 40–44. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 32. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/67EDED2498F9F0FEC2257E2E0012D52D/\\$FILE/www32korjattu.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/67EDED2498F9F0FEC2257E2E0012D52D/$FILE/www32korjattu.pdf)
- Hytönen, Maarit. 2003. *Kirkko ja nykyajan eettiset kysymykset*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 80. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Juvonen, Tuula. 2002. *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Diss. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen, Tuula. 2015. *Kaapista kaapin päälle. Homoseksuaaliset ihmiset ja heidän oikeutensa edustuksellisessa politiikassa*. Tampere: Vastapaino.
- Järviö, Nina. 2017. ”Kirkko ja tasa-arvoinen avioliittolaki: Tahdon2013-kampanja ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kolme ääntä”. *Teologinen Aikakauskirja* 122(3): 210–225.
- Kejonen, Eetu. 2016. ”Herätysliikkeet, kansankirkko ja homoseksuaalisuus – katsaus yhteisöllisyyteen, jakolinjoihin ja haasteisiin”. Teoksessa *Erilaisista yhteisöistä elävä kirkko*, toimittaneet Maarit Hytönen, Kimmo Ketola, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg ja Leena Sorsa, 275–294. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 124. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Ketola, Kimmo, Maarit Hytönen, Veli-Matti Salminen, Jussi Sohlberg ja Leena Sorsa. 2016. ”Pohdinta”. Teoksessa Kimmo Ketola et al. *Osallistuva luterilaisuus. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2012–2015: Tutkimus kirkosta ja suomalaisista*, 251–262. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Kirkolliskokous, perustevaliokunta. 2018. *Perustevaliokunnan mietintö 1/2018 edustaja-aloitteesta 1/2017. Kirkon avioliittokäsityksen laajentaminen*. Helsinki: Kirkolliskokouksen perustevaliokunta. Ladattavissa pdf-tiedostona osoitteesta <https://evl.fi/uutishuone/tiedotteet/-/items/item/19308/Kirkolliskokouksen+perustevaliokunnan+mietinto+kirkon+avioliittokäsitysta+koskevaan+aloitteeseen+valmistui>
- Korhonen, Johanna. 2016. *Mikä niitä riivaa? Suomalaisen julkisen keskustelun tuska – ja eräitä etenemismahdollisuuksia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Larsson, Göran. 2002. *Virtuell religion. Globalisering och Internet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lehto, Juhani E. 2010. ”Uskonto”. Teoksessa Juhani E. Lehto ja Camilla Kovero *Homoseksuaalisuus tieteen näkökulmasta ja miesten kertomana*, 272–312. Helsinki: Lilith.
- Linjakumpu, Aini. 2015. *Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.
- Lumikallio, Katrina. 2011. ”Konversioideologiat Suomessa”. Teoksessa *Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*, toimittaneet Liisa Tuovinen, Olli Stålström, Jussi Nissinen ja Jorma Hentilä, 283–301. Helsinki: Gaudeamus.
- Merenlahti, Petri. 2015. ”Miehekkäästi uskossa? Kristillinen maskuliinisuus ennen ja nyt”. Teoksessa *Uskonto ja identiteettipolitiikka. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran symposiumissa marraskuussa 2014 pidetyt esitelmät*, toimittaneet Elina Hellqvist, Minna Hietamäki ja Panu Pihkala, 85–102. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 281. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.
- O’Brien, Jodi. 2014. ”Outing Religion in LGBT Studies”. Teoksessa *Queering Religion, Religious Queers*, toimittaneet Yvette Taylor ja Ria Snowdon, xi–xxii. Routledge Studies in Religion 38. New York ja London: Routledge.
- Perussanoma. ”Perussanoma.fi – yhteystiedot”. <http://perussanoma.fi/yhteystiedot>
- Piispainkokous. 2010. *Parisuhdelain seuraukset kirkossa. Piispainkokouksen selvitys kirkolliskokoukselle 2010*. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja B, 2010:1. [Helsinki]: Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto.
- Piispainkokous. 2016. *Piispainkokouksen selonteko avioliittolain muutoksen johdosta*. Joensuu: Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Piispainkokous. [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/\\$FILE/Piispainkokouksen%20selonteko%20avioliittolain%20muutoksen%20johdosta%202016.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/$FILE/Piispainkokouksen%20selonteko%20avioliittolain%20muutoksen%20johdosta%202016.pdf)

Pöysä, Jyrki. 2015. *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Kultaneito XVII. [Joensuu]: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Ratinen, Teemu. 2017. ”Sairas vai syntinen? Muuttuva homoseksuaalisuus ja kirkko vuosina 1952–1984”. *Teologinen Aikakauskirja* 122(3): 195–209.

Roman-Lagerspetz, Sari. 2015. ”Tasa-arvon käsite kirkon eettisissä keskusteluissa”. Teoksessa *Uskonto ja identiteettipolitiikka. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran symposiumissa marraskuussa 2014 pidetyt esitelmät*, toimittaneet Elina Hellqvist, Minna Hietamäki ja Panu Pihkala, 144–162. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 281. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Räsänen, Päivi. 2013. *Kristittyinä maallistuneessa yhteiskunnassa – kristillinen ihmiskuva haastettuna*. Puhe Kansanlähetyspäivien seminaarissa 6.7.2013. <http://concordia.fi/second/2014/12/26/kristittyina-maallistuneessa-yhteiskunnassa/>

Salko, Jouni. 1990. *Yksin tai yhdessä. Naimattomuus ja perheellisyys Suomen ev.lut. kirkon lähetyjärjestöjen työntekijöiden elämässä*. Käytännöllisen teologian julkaisuja C9/1990. Helsinki: Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos, yleinen jaosto.

Salomäki, Hanna. 2010. *Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Diss. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Salomäki, Hanna. 2013. ”Haastettu kirkko uuden edessä”. Teoksessa *Haastettu kirkko – Osallisuus, yhteisöllisyys, usko*, 3–9. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 32. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/67EDED2498F9F0FEC2257E2E0012D52D/\\$FILE/www32korjattu.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/67EDED2498F9F0FEC2257E2E0012D52D/$FILE/www32korjattu.pdf)

Seurakuntalainen.fi. ”Mediakortti”. <https://www.seurakuntalainen.fi/mediakortti/>

Silvanto, Satu. 2002. *Ecce homo – katso ihmistä. Valokuvanäyttely kulttuurikiistanäytelmä*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 74. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Suomen Evankelinen Allianssi. ”Suomen evankelinen allianssi – Mikä on Sea & Sean jäsenet”. http://www.suomenevankelinenallianssi.fi/mika_on_sea/ & http://www.suomenevankelinenallianssi.fi/mika_on_sea/sean_jasenet/

Svenska kyrkan. 2017. ”Samkönade äktenskap”. <https://www.svenskakyrkan.se/samkonade-aktenskap>

Talonen, Jouko. 2004. ”Raamatuntulkinta Suomen herätysliikkeissä”. Teoksessa *Raamattu ja kirkon usko tänään. Synodaalikirja 2004*, toimittanut Maarit Hytönen, 108–127. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Tilli, Jouni. 2014. *Suomen pyhä sota. Papit jatkosodan julistajina*. Jyväskylä: Atena.

Valve, Katri. 2004. ”Arki ja kutsumus – seksuaalivähemmistöjen kokemuksia kirkon työyhteisöissä”. Teoksessa *”Eihän heterotkaan kerro...” Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*, toimittaneet Jukka Lehtonen ja Kati Mustola, 210–222. Työministeriö: tutkimukset ja selvitykset 2/04. Helsinki: Työministeriö.

Vikström, Björn. 2016. *Monta rakkautta. Seksuaalisuuden, parisuhteen ja avioliiton teologia*. Helsinki: Kirjapaja.

Vikström, John. 2013. ”Polarisoituneen kirkon yhteiset haasteet”. Teoksessa *Haastettu kirkko – Osallisuus, yhteisöllisyys, usko*, 28–39. Kirkon tutkimuskeskuksen www-julkaisuja 32. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/67EDED2498F9F0FEC2257E2E0012D52D/\\$FILE/www32korjattu.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/67EDED2498F9F0FEC2257E2E0012D52D/$FILE/www32korjattu.pdf)

Yip, Andrew Kam-Tuck ja Peter Nynäs. 2012. ”Re-framing the Intersection between Religion, Gender and Sexuality in Everyday Life”. Teoksessa *Religion, Gender and Sexuality in Everyday Life*, toimittaneet Peter Nynäs ja Andrew Kam-Tuck Yip, 1–16. Farnham: Ashgate.

Sanoma- ja aikakauslehtiartikkelit

Hedberg, Mimosa. 2017. ””Aito avioliitto” -keskustelu oli liikaa: Kansanedustaja teki yli 20 sekuntia kestävänsä facepalmin”. *Iltalehti* 17.2.2017. http://www.iltalehti.fi/uutiset/201702172200072526_uu.shtml

JuhaniV. 2013. ”Helsingin Lähetyshuiput huipentuivat pappisvihkimykseen ja lähettien siunaamiseen”. *Ranneliike* 9.6.2013. <http://ranneliike.net/teema/helsingin-lahetyshuiput-huipentuivat-pappisvihkimykseen-ja-lahettien-siunaamiseen?aid=9907>

Julku, Mari. 2013. ”Seurakunta hermostui homoparista: Irtisanoutui Lähetysseurasta”. *Iltalehti* 11.6.2013. http://www.iltalehti.fi/uutiset/2013061117137261_uu.shtml

Miettinen, Kirsi. 2011. ”Homojen suosikki? Teuvo Hakkarainen ihmeissään”. *Iltasanomat* 22.10.2011. <http://www.iltasanomat.fi/kotimaa/art-2000000442452.html>

Neulaniemi, Ariel. 2013. ”Suomen Lähetysseura siunaa parisuhteensa rekisteröineen miesparin lähetyksentälle”. *Seurakuntalainen* 29.5.2013. <http://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/suomen-lahetykseura-siunaa-parisuhteensa-rekisteroineen-miesparin-lahetyksentalle/>

- Rytkönen, Anne-Paoliina. 2013. ”Homoparin lähetystyo jakaa mielipiteet kirkossa”. *Yle Uutiset* 31.5.2013. http://yle.fi/uutiset/homoparin_lahetystyo_jakaa_mielipiteet_kirkossa/6668079
- Sarlin, Tommi. 2011. ”Homojen eheytykampanja nostatti myrskyn”. *Kirkko ja kaupunki* 28.3.2011. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/homojen-eheytykampanja-nostatti-myrskyn>
- Sipilä, Jouni. 2010. ”Leif Nummela ehdottaa piispaboikottia”. *Seurakuntalainen* 19.8.2010. <http://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/leif-nummela-ehdottaa-piispaboikottia/>
- Suonpää, Samuli. 2017. ”Suonpää: Messiaskompleksi jalkapuussa – Sadinmaan synnit”. *Kirkko ja Kaupunki* 13.9.2017. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/suonpaa-messiaskompleksi-jalkapuussa-sadinmaan-synnit>
- Turun Sanomat*. 22.3.2011. ”Arkipiispa arvostelee kristillistä Älä alistu -kampanjaa”. <http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/206914/Arkipiispa+arvostelee+kristillista+la+alistu+kampanjaa>
- Yle Uutiset*. 9.6.2013. ”Homoparin lähetystyöhön siunannut piispa: Kanssani saa olla eri mieltä, mutta vihapuhetta en toivo”. http://yle.fi/uutiset/homoparin_lahetystyohon_siunannut_piispa_kanssani_saa_olla_eri_mielta_mutta_vihapuhetta_en_toivo/6680237